

DVOJNI JUBILEJ PROF. DR. JOŽETA RIHARJA

Jubilant je zelo znan tako naši kot tudi tuji čebelarški javnosti. 17. aprila letos bo praznoval 85 let življenja in 60 let strokovnega delovanja na področju čebelarstva. Slovenci imamo številne zaslužne može, ki so veliko naredili za razvoj in napredek našega pa tudi svetovnega čebelarstva. Zadnjega dobrega pol stoletja med njimi izstopa osebnost prof. dr. Jožeta Riharja kot znanstvenika, učitelja in pisca na področju čebelarstva, pa tudi kot praktičnega čebelarja. Temelj Riharjevega strokovnega delovanja je vselej in povsod le odnos človeka do čebele.

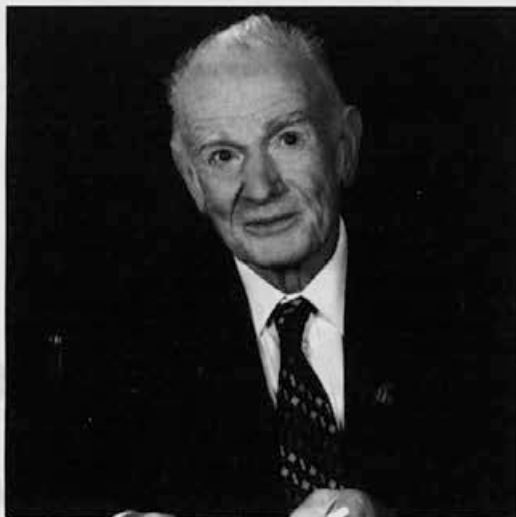
Rodil se je v Gaberju v bližini Dobrove pri Ljubljani. Kot sin kmečkih staršev je moral delati na kmetiji od rane mladosti vse do tedaj, ko je končal študij agronomije. V tem obdobju se je že zanimal za življenje žuželk, predvsem čmrcljev in čebel. Čebele je vžljubil, ko jih je s starejšim bratom vozil na pašo v okolico Iga in Logatca. Na teh nočnih vožnjah je velikokrat legel na vrh panjev, gledal v nočno nebo in sanjaril. Morda mu je vonj po čebelah in medu prav tedaj segel v srce in ga ni zapustil do današnjih dni.

Po diplomii in vojaščini je bil leta 1939 imenovan za okrajnega kmetijskega referenta v Novem mestu. Po drugi svetovni vojni se je zaposlil na Kmetijskem ministrstvu v Ljubljani. Pozneje je bil tri leta zaposlen kot planer na ministrstvu pri Glavni upravi za kmetijstvo in gozdarstvo v Ljubljani. Na vseh delovnih mestih se je uradno in zasebno ukvarjal z vprašanji čebelarstva. Tako na Kmetijskem znanstvenem zavodu Slovenije (1950-52), na okraju oziroma ZZ Črnomelj (1952-53), pri Glavni združni zvezi Slovenije (1954), na Kmetijskem inštitutu Slovenije (1954-61) in končno na Zavodu za čebelarstvo Slovenije (od 1964 do upokojitve 1981).

Leta 1952 je postal habilitirani predavatelj za predmet čebelarstvo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani. Leta 1975 je bil izvoljen za rednega profesorja za redni in izbirni predmet čebelarstvo. Na Biotehniški fakulteti v Ljubljani je predaval in bil mentor vse do leta 1995.

Bil je referent, vodja odseka, direktor, znanstveni sodelavec, univerzitetni učitelj in redni profesor. Dejavaen je bil kot organizator stroke, pridelovalec, inovator in vrhunski strokovnjak na področju čebelarstva.

Zaradi stikov s tujino se je že zgodaj zavedal, da mu bo le znanje tujih jezikov omogočalo sporazumevanje na mednarodnih srečanjih in spremljanje tuje literature, s tem pa tudi spremljanje tujih strokovnih dosežkov na področju čebelarstva. Z znanjem nemščine, ruščine, italijanščine, angleščine in francoščine je lahko navezal dobre stike s tujimi čebelarškimi organizacijami, inštituti... Leta 1955 je bil na Švicarskem poskusnem zavodu v Liebefeldu pri Bernu in tam se je med drugim seznanil tudi z metodami biometričnih raziskav pri čebelah. Podobno je nanj vplivala tudi nekajmesečna specializacija na postaji za biologijo čebel in socialnih žuželk v Parizu leta 1960 ter na poskusni čebelarški postaji v Montfavetu pri Avignonu, kjer je imel celo dostop do čebelarске knjižnice bratov Alphander. Leta 1957 je

Združenje akademij znanosti Jugoslavije Riharja napotilo na študijsko potovanje na Poljsko.

Zaradi stikov s tujino, stalnega študija literature in dosežkov na področju čebelarstva mu je uspelo usposobiti laboratorij za biometrične in temeljne biološke raziskave čebel in ustanoviti eksperimentalno čebelarско postajo na Dolskem pri Ljubljani. Leta 1961 je bilo v njej že 230 čebeljih družin v nakladnih panjih. Leta 1964 je doktoriral na agronomski fakulteti. Že zgodaj se je začel ukvarjati s selekcijo kranjske sivke ter se zavzemal za uvajanje nakladnega panja. Prav tako je preučeval mederjenje iglavcev. Veliko časa je namenil tudi zdravstvenemu varstvu čebel. Pri vsem tem sta neverjetna zlasti njegov način povezovanja teorije s prakso in prepletanje stroke z duhovnimi vrednotami sodobne družbe. Pri tem ni varčeval ne s časom ne s svojimi močmi, pa naj je šlo za selekcijo, nakladni panj, mano ali boleznii čebel.

Dr. Jože Rihar je namreč že leta 1951 na Kmetijskem inštitutu Slovenije začel načrtno delo pri selekciji čebel. Svoje delo je razširil in poglobil po odprtju laboratorija in eksperimentalne čebelarске postaje. Opazil je, da se na nekaterih območjih Slovenije pojavljajo posamezni križanci. Po drugi strani pa je tudi vedel, da so donosi različnih čebeljih družin različni. S primerjavo različnih križancev s kranjsko sivko je ugotovil, da se pri medpaseskih križancih kar v 60 odstotkih zelo poveča donosnost v primerjavi s kranjsko sivko. Pri preostalih pa je donosnost nekoliko večja, enaka, lahko pa celo nekoliko manjša. Toda že pri prvem rodu križancev se poveča napadalnost čebel in ta pojav se potem iz roda v rod povečuje, sama donosnost pa zmanjšuje. S selekcijo kranjske sivke in križanjem njenih ekotipov pa se povečujeta donosnost in mimost čebel. Rihar je prvi v Jugoslaviji začel sistematično raziskovati morfološke in biološke lastnosti kranjske sivke. Te analize so uporabili pri izdaji certifikatov o pasemski čistosti čebeljih

matic, poslanih v tujino, in s tem onemogočili pogoste reklamacije tujih kupcev. Teh in takih analiz se zdaj žal ne držimo več. Ugotovil je tudi, da ima obarvanost čebel v Sloveniji nizko dednostno stopnjo in veliko različic, zato samo na tej podlagi s težavo zanesljivo razlikujemo medsebojne krajevne različice naše kranjske sivke. Hitro pa lahko ugotovimo oziroma prepoznamo hibride z drugimi čebeljimi pasmami. Samo po barvi ne moremo graditi selekcijskega dela za čisto sivko. Torej ustreznost plemenjaka trotarja glede barve ne daje nobenega jamstva, da je odbrana družina dedno čista in uporabna za nadaljnje razmnoževanje čiste sivke. S tem je odgovoril na vprašanje, ki ga domači in tuji kupci zastavljajo še dandanašnji, namreč, zakaj je bilo nekdaj Rothschutzevo, Ambrožičevo, Jerčevo, Strgarjevo, Bukovškovo ... "blago" tako zaželeno in tako hvaljeno, zdaj pa dobivamo toliko ugovorov na poslano matice. Žal so tu in tam pač tudi hibridi. Toda čista kranjska sivka je še vedno iskano in zaželeno "blago". Ker se zdaj že v precejšnjem delu Slovenije tu in tam pojavljajo medpsemski križanci različnih generacij, vse premalo govorimo o idealu kranjske sivke. Vse navzkriž se ukvarjajo s selekcijo čebeljih družin in vzrejo matic. Toda pri tem gre povečini za selekcijo čebel, ki živijo ponekod na našem ozemlju, ni pa to selekcija kranjske sivke. Dr. Rihar je ugotovil, da je na ozemlju Slovenije še precej območij, na katerih čebelje družine razmnožujejo še po starem z roji in rojevimi maticami ali matičniki. In na teh območjih je začel iskati družine za znanstveno selekcijo čiste kranjske sivke. Rezultati so bili izjemni. Dokazal je, da je s strokovno selekcijo še vedno mogoče vzgojiti zelo mirno in pohlevno čebeljo družino, ki dosega nadpovprečne donose. Na dvajsetem čebelarškem seminarju v Celju leta 1997 so bile Riharjeve ugotovitve v celoti potrjene. Delo in dosežke dr. J. Riharja sta v celoti potrdila referat dipl. inž. F. K. Tieslerja iz Nemčije in razprava dr. Josefa Starka iz Švedske.

Brez dvoma je pomembno Riharjevo delo tudi področje raziskav in ugotovitev o gozdnem medenju. Z njim je zaslovel po svetu in opozoril, da duh Antona Janše na Slovenskem še vedno živi. Na svojem specialnem področju gozdnega medenja je opravil pionirsko delo. Spoznanja in dognanja je redno objavjal tudi v tuji literaturi, posvečeni nastanku in proučevanju gozdne mane, zato je tam še zdaj pogosto citiran. Nekajkrat je sodeloval na mednarodnih simpozijih, leta 1968 pa je bil izvoljen tudi za predsednika skupine za mano pri Apimondii.

Od leta 1950 naprej se je moral prof. dr. J. Rihar kot naš najboljši poznavalec vzreje in selekcije čebel, tehnologije čebelarjenja in čebeljih paš, podrobneje ukvarjati tudi z zdravstveno problematiko čebel, če je hotel uspešno čebelariti. Njegovo raziskovalno nagnjenje in ustvarjalnost sta ga vodili prek natančne preučitve literature do narave posameznih čebeljih boleznih in njihovega zatiranja. Plod njegovega dolgoletnega truda je tudi delo *Bolezni in škodljivci čebel*, ki je izšlo leta 1952. Širino zdravstvene problematike čebel, ki je ne gre postavljati, je predstavil v delu *Obolenja čebel in čebelje zalege*, ki je izšlo leta 1962 v Ljubljani. Sicer pa je

to delo le del pisanja o boleznih čebel.

Ko smo v Sloveniji prvič ugotovili varozo, je dr. Rihar že dalj časa skrbno spremljal njeno širjenje po svetu in med prvimi na Slovenskem pisal o zdravljenju čebeljih družin pred temi zajedavci. V svoji knjigi z naslovom *Varoza, krpeljavost čebel*, ki jo je leta 1985 založilo in izdalo podjetje ČZP Kmečki glas, je krpelje podrobno opisal. Prek podrobne preučitve zajedavčeve zgradbe telesa, razvoja in razmnoževanja ter delovanja na čebele in čebeljo družino je prešel na ugotavljanje stopnje okuženosti. Sledila so pomembna poročila in navodila za zatiranje varoze. Z zatiranjem varoze je dokazal, da čebelarstvo ne zahteva le znanja o temeljnih načelih vzreje čebel, ampak tudi temeljno znanje o zdravstvenem varstvu čebel in zdravstveni neoporečnosti čebeljih pridelkov. Februarja je izšla njegova nova knjiga *VAROZA ČEBEL*, četrta dopolnjena izdaja.

O uspehih svojega raziskovalnega dela je poročal na mednarodnih čebelarških in entomoloških kongresih ter simpozijih (Koebenhaven, Freiburg, Rim, Dunaj, Madrid, Praga, Beograd, Muenchen, Moskva, Pariz, Zagreb, Bonn...), na njih pa je tudi preverjal svoje dosežke. Kljub obsežnemu delu je vselej našel še dovolj časa za pisanje knjig in člankov, ki še zdaj poglobljajo praktično in teoretično znanje tako strokovnjakov kot ljubiteljev čebel. Strokovne članke je objavjal v domačih glasilih in revijah, kot so Slovenski čebelar, Sodobno kmetijstvo, Kmečki glas, Moj mali svet, Napredno pčelarstvo, Pčelar, Nova proizvodnja itd.

Prof. dr. Jože Rihar je najplodovitejši slovenski pisec na področju čebelarstva. Doslej je objavil 21 samostojnih knjižnih del, 63 znanstvenih publikacij, 62 znanstveno strokovnih del, 72 poročil in 91 poljudnoznanstvenih člankov. Če upoštevamo še zadnje članke v tujini, je skupaj objavil več kot 320 del. Tako plodovitega pisca na področju čebelarstva slovenski čebelarji doslej še nismo imeli in ga verjetno ne bomo imeli še nekaj časa. Sicer pa na področju čebelarstva tudi v tujini le redki pisci dosegajo našega jubilaranta.

Za svoje obsežno delo je slavjenec prejel dve nagradi.

Prvo je dobil iz sklada Petra Pavla Glavarja za dosežke pri znanstveno - raziskovalnem delu na področju čebelarstva (polovico zneska je podaril Čebelarškemu muzeju v Radovljici, drugo polovico pa svojemu matičnemu društvu).

Drugo nagrado mu je iz Jesenkovega sklada za izjemne dosežke v znanstveno - raziskovalnem, strokovnem in pedagoškem delu na področju biotehniških znanosti podelila Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Za svoja dela je dobil 11 odličij, prejel pa je tudi 21 pohval.

S tem kratkim povzetkom dela prof. dr. Jožeta Riharja sem predstavil le majhen del vsega, kar je ustvaril v svojem življenju. Dr. Riharju iz srcā želimo, da bi še dolga leta zdrav in čil živel v krogu svoje družine. Želimo pa tudi, da bi še dolga leta delal in ustvarjal na področju čebelarstva tako sebi v veselje kot v korist slovenskega čebelarstva.

Prof. dr. Jožetu Riharju iskreno čestitamo ob dvojnem jubileju!

Pavel Zaletel